

відносини між міліцією і населенням, налагодити ділове співробітництво між ними, створити організаційно-правовий механізм для більш широкого залучення громадськості до охорони громадського порядку та боротьби із правопорушеннями, сприяють підвищенню авторитету працівників міліції та своєчасному інформуванню населення через засоби масової інформації про їх діяльність. Наприкінці хочеться відзначити, що підвищення ефективності діяльності громадських формувань правоохоронної спрямованості значною мірою залежить і від своєчасного та ділового надання їм допомоги з боку органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" від 22.06.2000 р., № 1835-III // ВВР України. -2000. -№ 40. -Ст.338.
2. Участие общин в предупреждении преступности // Борьба с преступностью за рубежом. -2000. -№ 12. -С.31-33.
3. Програма МВС України щодо розвитку партнерських відносин між міліцією і населенням на 2000-2005 роки // Міліція України. -1999. -№ 11. -С.3-7.

Надійшла до редколегії 16.12.2002

МУЗЫЧУК А.Н. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ МЕРОПРИЯТИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОСТИ КАК ОДНОГО ИЗ ВОЗМОЖНЫХ ИСТОЧНИКОВ КАДРОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ МВД УКРАИНЫ
Рассмотрены особенности организации деятельности общественных формирований из охраны общественного порядка и мероприятия улучшения результативности их работы, а также возможности пополнения кадров подразделений МВД за счет членов обозначенных формирований.

MUZYZHUK A.N. ORGANIZATIONAL AND ADMINISTRATIVE MEASURES OF INCREASE OF EFFICIENCY OF LAW-ENFORCEMENT ACTIVITY OF A PUBLIC AS ONE OF POSSIBLE SOURCES OF PERSONNEL MAINTENANCE OF MIA SYSTEM OF UKRAINE

The features of organization of activity of public formations from guards of a social order and measure of improvement of productivity of their activity, and also capability of updating of staff of MIA divisions are reviewed at the expense of terms of the indicated formations.

УДК 343.98+004.056.53

Д.В. ПАШИНЄВ

Національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ І ФІКСАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Надана класифікація злочинів, скоєних із використанням комп'ютерних технологій, досліджена сутність комп'ютерної інформації, запропоновані деякі прийоми виявлення криміналістично значимої комп'ютерної інформації, розглянуті особливості її фіксації при проведенні слідчих дій; внесені пропозиції з удосконалення наукової бази боротьби зі злочинами у сфері високих технологій.

Розвиток в Україні сучасних інформаційних технологій, телекомунікаційних систем, комп'ютеризація суспільства в цілому приводять до загострення боротьби зі злочинністю. Перед правоохоронними органами постає задача своєчасного виявлення і кваліфікованого розслідування злочинів із використанням комп'ютерних технологій і усунення причин і умов, що сприяли їх скоєнню.

Практика показує, що комп'ютерні технології проникають в усі сфери життєдіяльності суспільства й можуть відігравати негативну роль при здійсненні злочинів. При цьому виділяються три групи злочинів [1]

Перша група - це злочини в сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем і комп'ютерних мереж (розділ 16: ст.ст.361-363 КК України), які можуть бути згруповані в такий спосіб:

- а) несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації;
- б) злочини, пов'язані зі зміною інформації, її модифікацією;
- в) злочини, спрямовані на навмисне знищення, блокування, приведення в непридатний стан комп'ютерної інформації чи програми, а також розробка, використання або поширення шкідливих програм;

г) злочини, що виражаються в порушенні правил експлуатації комп'ютерної системи чи мережі [2].

Друга група - злочини, скоєні шляхом використання комп'ютерної системи, як засобу досягнення злочинної мети, що, як правило, спрямовані на заволодіння грошима або власністю шляхом присвоєння, зловживання службовим становищем чи шахрайства. Тобто, це традиційні злочини, у здійсненні яких з'явився новий засіб.

Третя група - злочини, пов'язані з комп'ютером. Насамперед, до цієї категорії варто віднести:

- злочини, в яких комп'ютер виступає як предмет посягання, тобто, як матеріальна цінність (наприклад, крадіжка комп'ютера);

- злочини, в яких комп'ютер відіграє роль допоміжного засобу досягнення зв'язку між співучасниками чи сховища інформації

На нашу думку, у криміналістиці такі злочини варто називати «злочинами, скоєними з використанням комп'ютерних технологій». Такий термін буде вказувати на саму технологію здійснення злочинів, що визначає способи їх скоєння. Крім того, комп'ютерні технології призначені для обробки інформації в цифровому виді, яка і є, зрештою, предметом злочинного посягання даних злочинів. Таким чином, термін «злочини, скоєні з використанням комп'ютерних технологій» дозволить охопити всі діяння, вчинені з використанням досягнень цих технологій і такі, що посягають на оброблювану комп'ютерну інформацію.

У криміналістичному аспекті таке об'єднання важливе з тієї точки зору, що дозволить виробити і застосовувати на практиці універсальні прийоми, способи, засоби і методи виявлення, фіксації і дослідження комп'ютерної інформації, що є криміналістично значущою при розслідуванні злочинів, елементом об'єктивної сторони яких є засіб комп'ютерної техніки, незалежно від кримінально-правової кваліфікації такого діяння

Одним із найважливіших визначальних факторів у боротьбі з даними злочинами є сфера їх вчинення, точніше середовище. Злочини відбуваються в кіберпросторі – галузі розміщення комп'ютерної інформації, утвореній сукупністю засобів комп'ютерної техніки [3, с.41]. Комп'ютерна інформація внаслідок розмаїтості злочинних діянь даного виду виступає як предмет посягання і як область можливого перебування слідів злочинної діяльності.

Окремого розгляду вимагає питання про сутність комп'ютерної інформації.

Наведемо два визначення поняття комп'ютерної інформації:

- як інформації на машинному носії, в ЕОМ, системі чи мережі ЕОМ [4, с.946].

- як зміст відбитих властивостей і станів об'єктів судового пізнання, зафіксований за допомогою спеціальних засобів і носіїв, застосовуваних у комп'ютерних

технологіях [5, с.370].

У цих визначеннях виділяються важливі особливості комп'ютерної інформації – те, що вона зберігається на носіях у певній формі і може оброблятися тільки спеціальними засобами комп'ютерної техніки.

У пам'яті комп'ютера та на носіях міститься інформація різного характеру:

1. Звичайна інформація – це інформація в тім розумінні, у якому вона дається в ст. 1 Закону України «Про інформацію» - відомості про події і явища, що відбуваються в суспільстві, державі і навколишньому природному середовищі.

2. Програмні продукти.

3. Службова інформація – допоміжна інформація системи ЕОМ і програм.

Основною формою збереження й обробки цієї інформації в комп'ютерній техніці є цифрова форма. Поняття «цифровий» має латинське походження («digital») і означає «на пальцях». При цьому поняття «оцифровка» у самому загальному виді означає «перетворення в цифрову форму». Оцифровка пов'язана завжди з дискретністю – перетворенням інформаційних сигналів у дискретні (східчасті) значення і доданням кожному з них індивідуального цифрового коду, тобто певного числа. Ці коди зберігаються в пам'яті комп'ютера та на носіях в різних формах, в основному у вигляді магнітного поля.

У зв'язку з цим комп'ютерна інформація характеризується: відсутністю твердого зв'язку з матеріальним носієм; динамічністю, тобто постійним перебуванням в стані функціонування; можливістю миттєвого перенесення в просторі (у тому числі, з однієї частини земної кулі в іншу); можливістю зміни і знищення як завгодно великих обсягів інформації за короткі відрізки часу, при цьому і з віддаленого доступу, тобто можливістю дистанційного внесення змін і знищення; відсутністю поки що широко ефективних засобів відновлення знищеної інформації та ін. [5, с.370].

Тут комп'ютерна інформація може розглядатися як новий об'єкт криміналістичного дослідження, не порівняний ні з яким «традиційним» об'єктом, а комп'ютерна техніка - як техніко-криміналістичний засіб для роботи з комп'ютерною інформацією, здатний придати цій інформації значення доказу.

У підтвердження сказаного можна привести те, що в російській науковій літературі з'явилися думки про утворення нової галузі криміналістичної техніки – криміналістичного дослідження комп'ютерної інформації [5, с.368], або окремої криміналістичної теорії – цифрової криміналістики [3, с.40].

Однак, вчені-криміналісти України вважають, що дані питання повинні включатися в методiku розслідування комп'ютерних злочинів як особливості проведення окремих слідчих дій [6, с.210].

На нашу думку, виходячи з усього вищесказаного, сьогодні можна говорити про можливість створення

нового розділу криміналістичної техніки, присвяченого криміналістичному дослідженню комп'ютерної інформації як доказу.

При цьому необхідно розвинути окремі криміналістичні теорії в наступних напрямках:

- теорію ідентифікації – стосовно розробки методів ідентифікації комп'ютерних програм, встановлення окремих властивостей комп'ютерної інформації і т.ін.;

- вчення про фіксацію доказової інформації – щодо розробки методів реєстрації комп'ютерної інформації, методів виділення інформації, що має істотне відношення до розслідуваного злочину з всього обсягу і т.ін.;

- теорію причинності – відносно розробки методів аналізу причинних зв'язків при використанні шкідливих програм, що самомодифікуються, і т.д.;

- вчення про слідоутворення – стосовно розробки методів аналізу слідів на магнітному, електромагнітному полях (радіохвилях).

Ці знання утворюють наукову основу нової галузі криміналістичної техніки і судової експертології в сфері криміналістичного дослідження комп'ютерної інформації, дозволяють навчати працівників правоохоронних органів методам і способам виявлення та фіксації слідів злочинів із використанням комп'ютерних технологій.

В даний час відомі деякі прийоми роботи з засобами комп'ютерної техніки на місці проведення слідчих дій чи оперативних заходів, що дозволяють обійти простий захист комп'ютера і з'ясувати необхідну на первісному етапі розслідування інформацію про злочинця та його діяльність. Розглянемо їх на прикладі операційної системи Windows (як найбільш розповсюдженої).

Використовуючи наступні системні засоби, можна одержати поверхневі відомості про інформацію, що зберігається в пам'яті комп'ютера та на носіях, а також про дії, що виконувалися на ньому, та інформацію про злочинця та його діяльність:

1. У Провіднику (C:\WINDOWS\EXPLORER.EXE) є функція пошуку файлів (Клавіша F3 чи меню Пошук/Файли і папки...), де є можливість знайти файли по даті, чи символам, словам, що входять у назву файлу чи в текст документа.

2. У меню Пуск/Документи відображаються 15 документів, що відкривалися останніми. Також у Microsoft Word 2000 у вікнах відкриття файлу чи його запису є пункт "Журнал", де відображаються ярлики до файлів, що відкривалися останніми.

3. В Інтернет браузерях (Internet Explorer, Netscape Navigator, Opera і т.д.) є папка "Журнал", у яку записуються адреси Інтернету, що відкривалися за визначений період, також є папка «Избранное», де зберігаються улюблені гіперпосилання користувача.

У папці C:\windows\temporary internet files\ зберігаються ярлики до html-файлів, що відкривалися в оглядачах (браузерах) комп'ютера. Крім того, Microsoft Internet Explorer - у директорії \Windows\Cookies\ - зберігає файли Cookies. Це файли, що містять різноманіт-

ну інформацію про користувача Інтернет. Справа в тім, що HTTP-протокол - одноразовий, якщо так можна виразитися. Тобто, щораз заходячи на сторінку в Інтернеті, користувач починає спочатку, що б він не вводив, і які зміни б не робив. Cookie допомагає створити ілюзію, що користувача пам'ятають на сайті. Користувачу не потрібно вводити сотню раз ту саму інформацію від сторінки до сторінки, і навіть від сесії до сесії, вона зберігається в нього на диску. До зручності можна віднести ще і те, що цю інформацію користувач завжди зможе переіменувати в себе на диску "на льоту". У Cookie також можуть зберігатися інші різноманітні дані. Наприклад, кількість та час відвідувань якоїсь сторінки.

У папці C:\windows\temp зберігаються тимчасові файли програм комп'ютера, відомості про установку програм.

4. Програма для роботи з електронною поштою Outlook Express має можливість створювати контакти, що містять деяку інформацію про респондента користувача. Також можна переглянути листи, що прийшли (папка Вхідні), відправлені, вилучені, редагуються. Усі листи, які ви коли або відправляли, чи одержували, видаляти, Microsoft Outlook Express усе рівно зберігає у своїй базі. Вони розташовані в директоріях:

\Windows\Aplication\Microsoft\Outlook Express\Mail\ - пошта - файли з розширеннями IDX і MBX.

\Windows\Aplication\Microsoft\Outlook Express\News\ - новини - файли з розширеннями NCH.

\Windows\Aplication\Microsoft\Address Book\ - адресна книга.

5 Щоб переглянути сховані файли, потрібно в меню провідника Вид/Свойства папки поставити галочку на пункті «Показувать все файлы».

6. Існують програми - записні книжки, органайзери (Microsoft Outlook, Reminder, Birthday і т.п.), у яких також може бути корисна інформація про користувача, його розпорядок дня, зустрічі, спільників.

Операційна система Microsoft Windows 98 - у директоріях:

\Windows\History\ - зберігає усі файли історії, тобто відомості про те, які дії здійснювалися на даному комп'ютері у визначений період часу.

\Windows\name.pwl - у цих файлах Windows зберігає імена, телефони і паролі для з'єднання з Інтернет, усі вони легко (за допомогою спеціальних програм) розшифровуються.

\Windows\Profiles\name\ - де name: ім'я користувача, зберігає профілі і всі установки конкретних користувачів (це, до речі, справедливо і для Windows NT).

\Cookies\ - файли Cookies;

\Favorites\ - файли закладок Інтернет;

\History\ - файли історії Windows;

user.dat - параметри користувача;

user.da0 - резерв.

Це лише мала частина з можливих прикладів, більшість інших програм (модемні, факсові, FTP-клієнти,

броузерів і т.ін.) ведуть лог-файли (де і коли ви були, що робили), кеші і т.ін.

Особливості фіксації значимої комп'ютерної інформації також обумовлюються її властивостями. З точки зору кримінального процесу комп'ютерна інформація може бути визнана доказом, якщо буде отримана з джерел, винятковий перелік яких визначений ст.65 КПК України. Таким, у першу чергу, є сам комп'ютер, як речовий доказ. Причому комп'ютер цілком і в тій конфігурації, у якій він був виявлений. Крім того, комп'ютерна інформація повинна бути переведена з цифрової форми у форму, сприйману людиною, і перенесена на носій, що у наступному буде відігравати роль доказу. Такими носіями можуть бути протоколи слідчих дій з додатками у виді роздруківок на принтері¹, відеозйомка, речовинні докази, висновок експертизи.

З приводу експертизи комп'ютерної техніки звернемо увагу на проблеми "польової криміналістики", що їх розглядав Р.С. Белкін, зокрема, проведення експертизи в "польових" умовах [7, с.20]. На користь проведення експертизи на місці перебування комп'ютерної техніки говорять наступні обставини:

1. Для проведення такої експертизи експерту не потрібно нічого, крім його знань, самої комп'ютерної техніки й інформації, що міститься в ній.

2. При роз'єднанні, опечатуванні, перевезенні, розпечатанні, з'єднанні засобів комп'ютерної техніки може бути порушена її конфігурація, при якій було скоєно злочин, а також ушкоджені комп'ютерна техніка й інформація, що зберігається в ній. Крім того, на наш погляд, копіювання інформації на дискети чи інші носії і наступне її дослідження неприйнятно, тому що якість дискет залишає бажати кращого, а з урахуванням того, що більшість програмного забезпечення є неліцензійним, при копіюванні можуть трапитися помилки.

3. При здійсненні злочинів по мережі експертиза повинна провадитися при приєднанні саме до даної мережі.

4. Експертиза повинна провадитися в ситуації, коли

обстановка місця події ще не порушена. Це може допомогти експерту у виявленні інформації, що знаходиться поза комп'ютером. Приміром, паролів доступу в комп'ютер і в мережу, написаних на клаптиках паперу, роздруківок, шифровок і самого шифру і т.ін.

Таким чином, на даному етапі для рішення проблем злочинності з використанням комп'ютерних технологій варто звернути увагу на технічний характер їх здійснення і розробку технічних засобів і методів виявлення, фіксації і дослідження слідів цих злочинів в комп'ютерній інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волобуєв А.Ф. Проблеми розслідування "комп'ютерних" злочинів // Вісник Університету внутрішніх справ, 1996 -№ 1.
2. Карпов В. Сравнительный анализ уголовного законодательства зарубежных стран в сфере компьютерных преступлений // Уголовное право -2002. -№ 2 - С.33-36.
3. Мещеряков В.А. Преступления в сфере компьютерной информации: основы теории и практики расследования. -Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2002.
4. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: Учебник /Под ред. Р.С. Белкина. -М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. -990 с.
5. Криминалистика: Учебник /Под ред. Т.А. Седой, А.А. Эксархопуло. -СПб. Изд-во «Лань», 2001.
6. Біленчук П.Д., Головач В.В., Салтевський М.В. та ін. Криміналістика: Підручник /За ред. П.Д. Біленчука. -Київ: Право, 1997.
7. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3-х т. -Т.3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. -М.: Юристъ, 1997. -480 с.

Надійшла до редколегії 30.12.2002

ПАШНЕВ Д.В. ОСОБЕННОСТИ ВЫЯВЛЕНИЯ И ФИКСАЦИИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИ ЗНАЧИМОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ИНФОРМАЦИИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Представлена классификация преступлений, совершенных с использованием компьютерных технологий, исследована сущность компьютерной информации, предложены некоторые приемы выявления криминалистически значимой компьютерной информации, рассмотрены особенности ее фиксации при проведении следственных действий; внесены предложения по усовершенствованию научной базы борьбы с преступлениями в сфере высоких технологий.

PASHNEV D.V. FEATURES OF DETECTION AND FIXING OF THE SIGNIFICANT COMPUTER INFORMATION AT FACT-FINDING CRIMES

The classification of crimes accomplished with usage of computer technologies is submitted the essence of the computer information is investigated, some methods of detection of the significant computer information are offered, the features of its fixing are reviewed at realization of investigator actions; the proposals on advancing scientific base of strife with crimes in an orb of high technologies are brought in.

¹ Роздрукувати можливо не тільки який-небудь текстовий документ, але й відображення екрану за допомогою клавіші Print Screen.